

Pla municipal per a la inclusió social 2005-2010

Presentació a càrrec de Ricard Gomà,
tinent d'alcalde d'Acció Social i Ciutadania

Plenari dels grups de treball del Consell Municipal de Benestar Social

Sala d'actes del Museu Picasso
30 de novembre de 2010

Els orígens del Pla municipal per a la inclusió social

Des de la Direcció de Participació Social de l'Ajuntament de Barcelona ens ha semblat oportú reflexionar sobre com ha anat evolucionant l'estratègia d'intervenció social a la ciutat des del punt de vista de l'Ajuntament i com això s'ha anat també rebent i alhora ha estat influenciat per la participació dels membres dels grups de treball del Consell Municipal de Benestar Social, des del punt de vista personal i també en tant que representants del teixit associatiu de la ciutat. En la mesura que aquest és l'últim any del mandat i que al començament de curs els diferents grups de treball del Consell van posar novament sobre la taula la necessitat de treballar elements de transversalitat i de posada en comú de temes, ens va semblar que el Pla municipal per a la inclusió social 2005-2010 podia ser-ne un fil conductor. Farem una presentació general de quina és la percepció que des de l'Àrea d'Acció Social i Ciutadania tenim de l'evolució de les polítiques d'inclusió social a la ciutat, que esperem que, en els vostres grups de treball, sigui un element que us ajudi a acabar de dissenyar el curs 2010-2011.

Hem descartat fer una intervenció amb molta profusió de dades, de presentar un balanç quantitatiu de les polítiques d'inclusió social de la ciutat perquè ja ho tenim registrat en els dos informes del Pla d'inclusió. La presentació serà més interpretativa, més conceptual, més teòrica, sobretot posant molt l'accent en el que al llarg d'aquests cinc anys han estat o han intentat estar, almenys per part nostra, elements d'innovació en les maneres de llegir la realitat, en les maneres de fer i d'intervenir, elements de més creativitat. I intentarem connectar-ho amb la feina dels grups de treball del Consell Municipal de Benestar Social.

Quan al 2003-2004 assumim la responsabilitat política del que en aquell moment era la Regidoria de Benestar Social i que després s'ha convertit en l'Àrea d'Acció Social i Ciutadania, ens plantegem dos reptes.

El primer és que volíem que les polítiques socials, en sentit ampli, passin a ser un element de prioritat en l'agenda municipal. Ens va semblar que les polítiques socials han de ser no un aspecte més sinó un element molt definidor, molt identificatiu, que doti d'identitat el projecte de ciutat pel qual volem treballar. És a dir, si Barcelona històricament s'havia definit per ser una ciutat d'una gran excel·lència urbanística i pel seu procés de transformació física, per què no podia ser també coneguda i reconeguda com una ciutat amb una pràctica potent, innova-

Les polítiques socials han de ser un element que doti d'identitat el projecte de ciutat pel qual volem treballar.

dora, creativa, excel·lent, en el terreny de les polítiques de cohesió i d'inclusió social. Aquest era el primer repte que ens plantejàvem.

El segon repte va ser com fèiem aterrar això en les polítiques públiques. Vam elaborar de manera participativa un Pla municipal per a la inclusió social, aprovat el 2005, que seria el marc del qual poguessin anar penjant i es poguessin anar desplegant el conjunt de peces que han anat configurant les polítiques socials a la ciutat al llarg d'aquests últims set o vuit anys, d'una manera ordenada, sistematitzada.

Per poder fer el Pla municipal d'inclusió social necessitàvem una doble aposta, una aposta conceptual i una aposta ideològica. En aquell moment la vam fer i va ser apostar per aquest binomi exclusió-inclusió com el binomi de conceptes que ens havien d'orientar en el conjunt de les polítiques, considerant que la inclusió social, de manera molt sintetitzada, es pot definir com l'aspiració a que qualsevol persona pugui desenvolupar de manera autònoma el seu projecte de vida, amb autonomia personal i amb una vinculació social que doti de sentit aquest projecte de vida. Aquest seria un concepte molt essencial però molt fort, molt potent, d'inclusió social, d'aquesta combinació entre l'autonomia personal i la vinculació social, la inserció en un conjunt de relacions, de xarxes, de vincles, que dotin de sentit un projecte de vida. I, per tant, l'exclusió seria tot aquell conjunt d'obstacles que no permeten desenvolupar un projecte personal i un projecte de vinculació social.

Una altra aposta era que havíem de llegir d'una determinada manera la realitat de Barcelona. Llavors ningú no s'ensumava la crisi econòmica. Era un moment de creixement, de prosperitat, de prosperitat desigual, molt desigual, però de prosperitat en què ni molt menys estava instal·lada la idea de la recessió o de la crisi, de l'atur. Per tant, era un moment en què es parlava molt poc de pobresa, d'exclusió social, de fragilitats, de riscos. Per a nosaltres era molt important que se'n parlés, que es comencés a parlar novament, també en un moment de creixement econòmic, del fet que a Barcelona hi havia situacions i riscos d'exclusió social i de pobresa. Que això aflorés, que es pogués explicitar.

En aquell moment ja parlàvem i encara avui podem seguir parlant dels nous eixos de complexitat social. En aquesta primera dècada del segle XXI, Barcelona és una ciutat que ha adquirit uns nivells de complexitat social sense precedents en la

seva història des del punt de vista de l'origen de les persones. En deu anys hem passat d'unes 35.000 a 300.000 persones nouvingudes. Una de cada tres persones empadronades actualment a la ciutat no hi era l'any 2000. Barcelona ha canviat la seva pell humana: 168 nacionalitats conviuen a la ciutat. Per tant, una complexitat des del punt de vista dels bagatges, de les trajectòries, com mai no hi havia hagut a la ciutat.

Complexitat, també des del punt de vista dels models de convivència familiar a la ciutat. El 30% de les llars a la ciutat són unipersonals i el 20% són noves modalitats de família (monoparentals, homoparentals, reconstituïdes, extenses). Els nuclis familiars tradicionals avui no són majoritaris a la ciutat.

Complexitat des del punt de vista de l'edat. Una ciutat en la qual l'esperança de vida ha incrementat el doble de la mitjana de la Unió Europea en els últims 15 anys. Una ciutat amb 180.000 persones de més de 75 anys és una ciutat amb una realitat nova. Una realitat de milers i milers de persones d'edat molt avançada. I una majoria d'aquestes persones també amb possibilitats de tenir una vida autònoma a una edat molt avançada. Però, alhora, durant la primera dècada del segle XXI també s'ha produït una repuntada enormement interessant de la població infantil i adolescent a la ciutat. L'any 1991 a Barcelona teníem 310.000 menors, mentre que l'any 2000 en teníem 210.000. Els anys 90 van ser una dècada de depressió demogràfica des del punt de vista del dinamisme de la població infantil i adolescent. En canvi, avui en dia ja estem a 235.000. És a dir, tenim una repuntada i les previsions demogràfiques ens marquen que cap a l'any 2015 podem estar novament a prop dels 300.000 menors a la ciutat.

Barcelona va ser la primera gran ciutat, no només de l'Estat sinó gairebé d'Europa, amb un pla municipal per a la inclusió social.

I complexitat des del punt de vista de la nova distribució social del temps i de l'espai a la ciutat, a partir de la transició en les relacions de gènere entre homes i dones. En definitiva, uns elements de complexitat molt potents.

Al costat d'això és veritat que teníem en aquell moment, i tenim avui, un conjunt de desigualtats i de necessitats clàssiques, tradicionals, encara no superades, encara no resoltes. Desigualtats educatives, desigualtats en l'àmbit de la salut, taxes de pobresa relativa, dependències encara no ateses. És veritat que a Barcelona s'ha treballat per reduir les desigualtats de salut, però també és veritat

que entre néixer al Raval i néixer a Les Corts hi ha una diferència de set anys d'esperança de vida. Amb un quilòmetre i mig de distància; un any cada 200 metres. És veritat que tenim una correlació molt forta entre els nivells de renda dels barris i els nivells educatius de les persones que hi viuen. I és veritat que malgrat tota la prosperitat econòmica de 10 o 15 anys seguits, la taxa de pobresa relativa a la ciutat no ha caigut mai per sota del 20%.

Tenim una correlació molt forta entre els nivells de renda dels barris i els nivells educatius de les persones que hi viuen.

Per tant, d'alguna manera, la nostra lectura de la ciutat articulava aquests dos mons. El món de les noves realitats i el món de les necessitats clàssiques no superades. I això volia generar una ciutat on hi hagi espais d'autonomia i d'oportunitat de desenvolupament personal que segurament no han existit mai abans. Però, en l'altra cara de la moneda, emergien un conjunt de riscos i de situacions d'exclusió social i relacional que probablement tampoc no s'havien presentat mai amb la mateixa intensitat. L'exemple de les persones grans torna a ser clarificador. Que avui tinguem a Barcelona 20.000 persones per sobre dels 85 anys vivint soles és absolutament extraordinari. Hi ha poquíssimes ciutats del món que puguin dir això. I nosaltres ho tenim. Però aquesta és una realitat que genera un conjunt de riscos d'exclusió social i relacional, d'atenció a necessitats d'autonomia personal molt fortes a la ciutat. I segurament això és el que explica, per exemple, que hàgim fet una aposta tan important per la teleassistència pública municipal.

Aquesta era la lectura que nosaltres, en aquell moment, ens fèiem; teníem molt clara la necessitat que aquesta ciutat es dotés d'un pla integral per a la inclusió social. I això era una novetat a nivell local. En aquell moment els estats i algunes comunitats autònomes tenien plans d'inclusió. No hi havia cap ciutat que en tingués. Era un element molt pioner, molt innovador. Barcelona va ser la primera gran ciutat, no només de l'Estat sinó gairebé d'Europa, amb un pla municipal per a la inclusió social.

Les apostes del Pla municipal per a la inclusió social

Les apostes de fons del Pla municipal per a la inclusió social van ser:

- Fer de Barcelona una ciutat referent, capdavantera, en el procés d'universalització dels nous drets socials.
- Desplegar a Barcelona tot un conjunt de polítiques actives de lluita contra l'exclusió social sobre aquelles situacions o aquells col·lectius amb un risc més intens de desenvolupar itineraris d'exclusió social.
- Treballar des de l'acció social de manera molt transversal amb el que són les tres grans palanques de l'autonomia personal: l'habitatge, l'ocupació i la salut.

I també podem descriure una aposta per una determinada manera de fer les coses, que era l'aposta per la participació, per una participació innovadora, creativa, que impliqués consolidar els consells com els elements més clàssics, més tradicionals, més validats, de participació, i també l'aposta per dues metodologies innovadores de participació: l'Acord ciutadà per a una Barcelona inclusiva i les xarxes d'acció dins de l'acord, i fer de l'acció comunitària una realitat extesa en el conjunt de districtes de la ciutat.

Fer de Barcelona una ciutat referent, capdavantera, en el procés d'universalització dels nous drets socials

Al llarg de les últimes dècades del segle XX, hem anat construint un estat de benestar a "pedaços", i hem universalitzat com hem pogut, a poc a poc, la salut, l'educació i el sistema contributiu de pensions. Però teníem una gran assignatura pendent: la universalització dels serveis socials. El pla d'inclusió pretenia que Barcelona també fos una ciutat referent en això. En aquell moment no teníem aprovada la llei de serveis socials, d'autonomia personal; estava en procés d'elaboració. Però nosaltres vam apostar per potenciar, millorar i renovar de manera substancial la xarxa de serveis socials bàsics. Aquesta va ser una aposta molt de fons que vam fer i que encara estem fent a la ciutat: tenir una xarxa molt potent i molt millorada de serveis socials bàsics en tots els districtes i en tots els barris de la ciutat. Actualment estem en una fase força avançada, força madura, de desplegament d'un nou model de serveis socials bàsics. Hem passat en quatre anys de 33 centres de serveis socials antics a 37 centres de serveis socials nous, alguns renovats i d'altres construïts, i a final de mandat seran 40. Hem passat de 400 a 600 professionals en la xarxa de serveis socials. I hem passat de centres

de serveis socials sense catàleg de prestacions a tenir un catàleg de 70 prestacions, a les quals la ciutadania sap que té accés en tant que dret subjectiu de ciutadania.

Després de tres anys, a Barcelona hi ha 31.700 persones que ja tenen acordat un pla individual d'atenció (PIA) en el marc de la Llei de l'autonomia personal.

Aquests serveis socials bàsics, potents, millorats, renovats, han de ser també l'espai que permeti que a Barcelona s'implanti de la manera més sòlida possible la Llei de l'autonomia personal. Després de tres anys, a Barcelona hi ha 31.700 persones que ja tenen acordat un pla individual d'atenció (PIA) en el marc de la Llei de l'autonomia personal. És una xifra molt important i encara és més important que dues terceres parts d'aquestes persones no havien tingut mai cap tipus de prestació pública de suport a la seva dependència. Aquestes persones sempre havien resolt els seus problemes de dependència en el marc de l'atenció familiar informal i, per tant, amb un element molt important de desigualtat de gènere: la realitat de les dones cuidadores, moltes vegades en situació d'enorme dificultat vital i personal sense cap tipus de suport públic. I d'entre l'altra tercera part de persones que sí que havien tingut algun tipus de suport públic, el volum de l'ajut, de la prestació o del servei, la immensa majoria de casos dobla el que tenien anteriorment. És a dir, tant l'extensió de la cobertura com la intensitat de la cobertura del suport a la dependència ha passat a ser molt important a la ciutat en aquests últims anys.

Desplegar a Barcelona tot un conjunt de polítiques actives de lluita contra l'exclusió social sobre aquelles situacions o aquells col·lectius amb un risc més intens de desenvolupar itineraris d'exclusió social

Però no n'hi ha prou amb universalitzar drets. Hem de seguir tenint unes polítiques actives, molt importants, focalitzades en aquelles situacions o en aquells col·lectius que acumulen un risc més elevat d'exclusió social a la ciutat. Ens semblava que aquest també era un element fonamental. En el pla d'inclusió i en el seu desplegament posterior definim situacions i col·lectius on els riscos d'exclusió social són més elevats. Quines són aquestes situacions o aquests col·lectius?

En primer lloc, les persones nouvingudes; no parlem de persones immigrants sinó de persones nouvingudes, aquelles persones que acaben d'arribar a la ciutat, la

immensa majoria d'una immigració d'arrel social, i que, per tant, tenen un procés d'acollida i d'assentament del seu projecte de vida a la ciutat amb molts elements de fragilitat. La nostra aposta com a ciutat vers aquest col·lectiu no és per fer una gran quantitat de polítiques específiques. La nostra aposta com a ciutat és intentar que hi hagi un accés el més normalitzat possible d'aquestes persones a la xarxa de serveis públics, a l'habitatge, al mercat laboral.

Podem posar uns exemples de caràcter específic. Hi ha alguns serveis específics d'acollida que són referents, sense els quals seria difícil explicar el grau d'èxit que ha tingut a Barcelona aquesta dècada d'acollida global. Un és el SAIER, el servei municipal d'acollida, que és una plataforma de serveis, concertada entre l'Ajuntament i sis entitats de referència a la ciutat: Creu Roja, Col·legi d'Advocats, CCOO, UGT, Consorci de Normalització Lingüística i ACSAR, l'entitat de suport al refugiat, que ofereixen una plataforma molt important, molt potent, de serveis per a les persones nouvingudes a la ciutat. El SAIER està atenent al voltant de 21.000 persones cada any a la ciutat. Durant aquests últims anys, fins ara que la crisi ha provocat una davallada en l'arribada de persones nouvingudes a la ciutat, s'han empadronat a la ciutat cada any unes 20.000 persones noves d'origen extracomunitari, i dues de cada tres persones han estat ateses al SAIER. És a dir, el SAIER ha funcionat com un punt de referència molt important de suport a l'acollida.

Un altre exemple és el programa de suport a les famílies reagrupants, més recent però enormement important. Avui a la nostra ciutat, la primera via d'arribada de persones immigrants és el reagrupament familiar. I això és molt important perquè és una via regular, una via en què ja hi ha un suport en el procés d'acollida, però també és una via molt fràgil, sobretot quan implica l'arribada a la ciutat d'adolescents, de joves, de persones que fa molt temps que havien perdut el vincle amb la família i per a les quals probablement la immigració no formava part del seu projecte de vida. I per tant, el programa de suport a les famílies reagrupants és un programa actiu que treballa de manera molt personalitzada en l'origen i en l'espai d'acollida a Barcelona.

O, finalment, l'exemple del servei de mediació intercultural, aquell conjunt de professionals que posen en contacte les necessitats de les persones nouvingudes amb els serveis normalitzats de la ciutat quan la distància cultural o lingüística no

permet que això ho faci un professional o un treballador d'aquests serveis. Aproximadament es fan unes 2.400 mediacions interculturals interpersonals a la ciutat, un nombre important.

El segon col·lectiu són les famílies vulnerables i la infància en risc. Aquesta ha estat i és una altra aposta enormement important. D'una banda, cal destacar el desplegament d'un espai socioeducatiu molt potent a la ciutat. Sabem que l'escola, que el sistema educatiu públic, és una aposta d'igualtat d'oportunitats i de redistribució d'oportunitats vitals molt important. Però també sabem que no n'hi ha prou, que no és suficient, i que si deixem l'escola com l'únic espai que monopolitza el procés d'educació no anirem bé. A Barcelona ja havíem posat en marxa el concepte de ciutat educadora, entenent que el teixit social, que les entitats, que els barris, que els moviments socials, que les famílies, són agents educatius fonamentals i de primer ordre. I en aquest concepte de la ciutat educadora havíem d'anar desplegant i posant en marxa un espai socioeducatiu molt potent.

A Barcelona ja havíem posat en marxa el concepte de ciutat educadora, entenent que el teixit social, que les entitats, que els barris, que els moviments socials, que les famílies, són agents educatius fonamentals i de primer ordre.

Per exemple, el lleure educatiu. A altres ciutats consideren que el lleure educatiu s'ha de resoldre a través del mercat, de l'oferta privada, dels *happypark*, dels *chiquipark*, però a Barcelona creiem que hi ha d'haver alternatives públiques. Acabem de presentar el model a Barcelona de ludoteques i casals infantils: 52 equipaments de lleure educatiu públic i municipal a la ciutat, on a través del joc, la trobada i les relacions grupals es treballa en el creixement en valors de la petita infància, la infància i l'adolescència. Un altre exemple és l'aposta pels centres oberts, per la xarxa de centres oberts municipals; l'aposta pels espais familiars per donar suport a les capacitats d'exercir una parentalitat responsable en aquelles famílies més vulnerables i més fràgils. O, també en un moment de crisi, l'aposta per donar suport a aquelles famílies més directament impactades per la situació de crisi. Una cosa que per a nosaltres és fonamental és que a Barcelona s'ha universalitzat el programa de beques menjador, aquelles famílies que entren en els barems establerts pel Consorci d'Educació saben que a Barcelona podran tenir aquest suport. O la universalització de les beques per a les activitats extraescolars del programa de vacances d'estiu o la setmana blanca.

Un tercer col·lectiu són les persones amb discapacitat, molt important perquè a Barcelona hem construït una llarga tradició de treballar amb aquest col·lectiu. A Barcelona pràcticament un 7% de la població té certificat per algun tipus de discapacitat: mental, física, intel·lectual, auditiva, visual. Barcelona ha apostat des de sempre per treballar molt amb aquest col·lectiu sobre la base de la idea de la ciutat per a tothom, una ciutat on hi hagi les mateixes possibilitats de viure i de desenvolupar un projecte de vida amb independència de la diversitat funcional i de la discapacitat. I això ha suposat un gran repte clàssic que no està encara assolit però que està molt avançat.

En molt bona part, avui Barcelona és una ciutat accessible des del punt de vista físic, amb molt poques barreres arquitectòniques en el seu espai públic. Però, en canvi, anem una mica endarrerits en l'accessibilitat comunicativa. L'accessibilitat física va ser a la societat industrial el que l'accessibilitat comunicativa és a la societat del coneixement. En una societat del coneixement de la informació de les noves tecnologies hi ha fractura, hi ha desigualtat, si no hi ha accessibilitat comunicativa.

I al costat d'aquests dos grans reptes d'accessibilitat, el repte de la vida independent de les persones amb discapacitat, que a Barcelona estem tirant endavant també de manera molt pionera. Davant de la concepció clàssica que diu que una persona amb una discapacitat lleu amb determinats suports tecnològics i d'assistència pot tirar endavant el seu projecte de vida però que una persona amb una discapacitat molt greu, molt alta, no té més opció que el suport familiar o la seva institucionalització en una residència o una llar-residència, nosaltres hem apostat molt fort per trencar aquest esquema mental i per dir que una persona ha de poder viure de manera independent, ha de poder viure d'una manera autònoma, amb independència del grau de la seva discapacitat. Per això estem tirant endavant un programa de vida independent que consisteix en proporcionar assistència personal autogestionada per a les persones amb un elevat grau de discapacitat. És un programa encara pilot, és un programa sense gran cobertura, però que marca una línia molt important des del punt de vista conceptual perquè connecta amb aquella idea que la inclusió és autonomia personal.

El quart col·lectiu són les persones en situació d'exclusió intensa, severa, fonamentalment les persones sense sostre, les persones sense llar. Entenent que la

Una persona ha de poder viure de manera independent, ha de poder viure d'una manera autònoma, amb independència del grau de la seva discapacitat.

immensa majoria de les persones sense sostre són també persones sense feina, amb dependència, que han desenvolupat addiccions, consums, que normalment tenen a més en el seu perfil xocs emocionals i personals molt forts, desestructuració familiar, pèrdua de vincles. Estadísticament no són ni molt menys tan rellevants com la resta de situacions de risc d'exclusió, però per la seva intensitat considerem que ha d'haver-hi també una atenció molt prioritària.

Al llarg d'aquests últims anys fins avui tenim a la ciutat tot un conjunt de recursos i de serveis que estan precisament orientats a que una persona en situació d'exclusió social intensa pugui refer el seu projecte de vida, pugui reconstituir els fils de la seva vida que s'han anat trencant. Tenim 50 professionals que estan treballant en medi obert, al carrer, amb les persones sense sostre. Tenim un conjunt de centres de primera acollida, de centres d'atenció integral, de centres de dia i una xarxa de 300 habitatges d'inclusió. Tot això defineix un itinerari, una trajectòria, que ha de permetre la inclusió social d'una persona que ha fet una trajectòria de carrer. És molt complicat, però estem demostrant que és possible. Cada any hi ha centenars de persones que recuperen el seu projecte de vida després d'haver fet un itinerari de carrer fins i tot avançat o cronificat.

El cinquè i últim col·lectiu són les persones grans fràgils. Aquest sí que és un col·lectiu molt més rellevant des del punt de vista estadístic. Normalment la fragilitat d'una persona gran ve determinada per tres característiques: la dependència des del punt de vista sociosanitari, l'aïllament o manca de vinculació relacional, i normalment això ve acompanyat també per una situació d'uns nivells de renda molt baixos. Aquests tres elements són els que caracteritzen una situació de fragilitat en la gent gran. Ens va semblar que havíem de treballar molt sobre la base que qualsevol situació de fragilitat tingués un conjunt de suports públics que permetés superar aquesta situació de fragilitat en les persones grans: l'atenció domiciliària, la teleassistència, els habitatges amb serveis de gent gran, una xarxa absolutament millorada de casals de gent gran, el programa d'àpats amb companyia. Un conjunt de suports que són alternatives no només a l'exclusió social i relacional de les persones grans sinó també alternatives a la institucionalització de la residència, amb l'objectiu que les persones grans puguin mantenir-se en els seus entorns domiciliaris, comunitaris, familiars habituals, amb una xarxa el més densa possible de suports que permetin que puguin superar les seves situacions de fragilitat. 50.000 persones en teleassistència, 15.000 en atenció domiciliària,

1.500 habitatges amb gent gran: anem constituint aquesta xarxa que ha de permetre superar fragilitats sense situar les persones grans fora de l'entorn on s'ha desenvolupat la seva vida.

Treballar des de l'acció social de manera molt transversal amb el que són les tres grans palanques de l'autonomia personal: l'habitatge, l'ocupació i la salut

La tercera aposta de fons és la transversalitat. No ens en sortirem només des de l'acció social, necessitem establir moltes complicitats en el terreny de la salut, de l'habitatge i de l'ocupació. Evidentment també amb l'educació, però el cas de l'educació és diferent perquè els canals estan molt més formalitzats. Amb l'habitatge, l'ocupació i la salut ens trobàvem en situacions d'una transversalitat molt fràgil, de poques complicitats, de certes dificultats històriques per posar en contacte aquests quatre àmbits.

Amb l'habitatge i l'ocupació, perquè són les dues grans palanques de l'autonomia personal. I hem avançat perquè avui a Barcelona hem aconseguit un estoc de 5.000 habitatges, que encara són molt pocs amb relació al que tenen altres ciutats però fa vuit anys no en teníem cap. 5.000 habitatges que estan tots vinculats a programes d'inclusió residencial. És a dir, 5.000 habitatges que no són de mercat o de protecció oficial, sinó habitatges als quals només s'hi accedeix a partir de la derivació dels serveis socials perquè són persones que en el seu perfil de necessitats i en el seu programa individual d'atenció requereixen l'accés a un recurs normalitzat d'habitatge. Estem parlant dels habitatges amb serveis per a persones grans, estem parlant dels habitatges d'emancipació per a gent jove, estem parlant dels habitatges d'inclusió que és l'habitatge pont d'una persona sense sostre que ja ha fet un itinerari d'inclusió en un equipament públic. Estem parlant de la taula d'habitatges d'emergència social, és a dir, d'aquelles famílies amb risc real de pèrdua de l'habitatge per un procés de desnonament, per execució hipotecària per exemple. O els nous habitatges que s'estan construint actualment de caràcter col·lectiu per a persones en situació de risc d'exclusió social on hi ha una part privativa, però també hi ha molts elements compartits que fa que es pugui treballar el suport socioeducatiu.

No ens en sortirem només des de l'acció social, necessitem establir moltes complicitats en el terreny de la salut, de l'habitatge i de l'ocupació.

Pel que fa a l'ocupació, ara hi ha una situació especialment greu. A Barcelona des que ha començat la crisi hem doblat l'atur. Al 2007 teníem 51.000 persones registrades a l'atur i ara en tenim 100.000. Per tant, és evident que aquesta és una prioritat. És una situació d'atur que està clarament per sota de la mitjana nacional i estatal, però que és important. I és evident que sabem que no tenim les palanques per poder fer front a aquesta situació des de l'Ajuntament. Però sí que podem fer algunes coses, per exemple el Programa de contractació socialment responsable.

Segurament no hi ha cap empresa de la ciutat que tingui la capacitat de contractació que té l'Ajuntament. El que hem fet és explorar al màxim els marges que ens atorga la llei de contractació per aplicar el que es diu el concepte de la reserva social en la contractació.

Avui Barcelona és pionera en el treball amb les persones sense sostre: al carrer, els equips d'atenció estan formats per professionals socials i professionals de la salut.

Hem buscat tots aquells contractes municipals on sigui possible aplicar el principi de reserva social i són molts: els contractes menors, els contractes negociats, que no suposen una gran quantitat de diners i que no requereixen la publicació d'un concurs públic. Aquests contractes són exclusivament per a les empreses d'inserció social i els centres especials de treball, per a aquell sector de l'economia social i solidària que treballa per a la inclusió laboral de les persones en risc d'exclusió social. Tancarem l'any 2010 amb deu milions d'euros de contractació de l'Ajuntament directament en el programa de contractació de reserva social. Són molts diners. Són deu milions d'euros que hem injeccionat per la via de la contractació a les empreses d'inserció social i els centres especials de treball, i que per tant al final s'han convertit en manteniment i en creació de llocs de treball precisament en aquelles persones amb més dificultats d'accedir a una ocupació i més encara en moments de crisi. Això no és la gran palanca de solució de l'atur, però sense aquest programa avui, a la ciutat, tindríem alguns mil·lers més de persones en situació d'exclusió a l'atur.

I finalment, la salut. La salut i els serveis socials han estat dos sectors molt propers per les seves característiques, però en canvi s'han donat molt l'esquena, han establert molts pocs elements de complicitat. Per això, hem treballat per establir moltes complicitats entre els serveis socials i la salut. Un exemple són els plans d'acció sobre drogodependències a la ciutat. El fet que Barcelona hagi estat una ciutat pionera en les polítiques de reducció de danys, en les polítiques de prevenció, en les polítiques de tractament, del col·lectiu de persones en situació de dro-

godependència indica un espai de confluència essencial entre la salut i els serveis socials. També ho és el fet que el Consell Municipal de Benestar Social es dotés fa molts anys, i avui encara, d'un grup de treball sobre drogodependències. O el treball amb la xarxa de salut mental o amb la xarxa sociosanitària. Avui Barcelona és pionera en el treball amb les persones sense sostre: al carrer, els equips de professionals estan formats per educadors socials i psiquiatres; professionals socials i professionals de la salut. I, per tant, hi ha capacitat de detecció, no només de la persona sense sostre, sinó també de les problemàtiques de salut mental que la immensa majoria de les vegades implica aquesta situació. Es pot fer, per tant, una diagnosi compartida des de l'àmbit social i des de l'àmbit de la salut mental per iniciar un procés amb més garanties d'inclusió social d'aquella persona.

Una determinada manera de fer les coses: l'aposta per la participació

Més enllà d'aquestes tres apostes de fons hi ha una aposta en la manera de fer les coses, una aposta per la participació. Hem de fer una referència a l'Acord ciutadà per una Barcelona inclusiva i l'acció comunitària.

En l'Acord ciutadà per una Barcelona inclusiva avui tenim unes 425 entitats. Formar part de l'Acord és d'entrada tan senzill com adherir-se al manifest de l'Acord. Però amb això no n'hi ha prou, sempre convidem les entitats que s'adhereixen a l'Acord a tenir un grau d'implicació més elevada. I la forma que hem trobat per aprofundir aquesta implicació de les entitats són les xarxes d'acció. Hi ha deu xarxes d'acció: persones sense sostre, acollida, inserció laboral, centres oberts, empreses amb programes de responsabilitat social, famílies cuidadores, cultura, habitatge i dues en procés de formació, prevenció i inclusió social, i drets i participació dels infants. Cadascuna d'aquestes xarxes és un espai de confluència entre l'Ajuntament i les entitats, no hi ha xarxa si no hi ha confluència. De vegades són xarxes relativament petites. La de famílies cuidadores són vuit o nou entitats, mentre que la d'acollida la formen 75 entitats. Són xarxes variables, però en totes hi ha confluència i no són espais només de participació, sinó que són espais d'acció i això és el més important perquè arribem a una altra frontera de la participació. No només es participa en l'elaboració, en la proposta, en la demanda, sinó que també obrim un espai de participació en l'acció. En una acció concertada, en una acció en xarxa on les entitats i l'Ajuntament posem en comú els

instruments, les metodologies, els recursos i els objectius. Avui quan parlem, per exemple, dels serveis que hi ha a la ciutat per a persones sense sostre és impossible fer-ho sense el concepte de xarxa. O quan parlem dels centres oberts d'infància, o quan parlem de les estratègies d'acollida comunitària en els barris de la ciutat ("Apropem-nos al Poble Nou", o "Els nous veïns i veïnes d'Horta-Guinardó", o els plans d'acollida del Besòs, el Clot, el Raval o Ciutat Meridiana). La metodologia de treball és l'acció en xarxa entre els serveis públics de proximitat i les entitats. Aquesta és una aposta molt innovadora.

I si parlem de barris, arribem a l'últim element, a l'acció comunitària. L'acció comunitària havia tingut una tradició important a la ciutat però no era prou extensa ni prou forta. Històricament s'havia treballat molt i molt bé l'acció comunitària en el marc dels serveis socials d'atenció primària, però sempre en uns paràmetres

Avui quan parlem dels centres oberts d'infància o de les estratègies d'acollida comunitària en els barris és impossible fer-ho sense el concepte de xarxa.

relativament minoritaris en relació amb l'atenció individual i familiar i en alguns districtes de la ciutat. Sobretot a Nou Barris s'havia treballat més l'acció comunitària entesa com el procés de transformació del barri. Probablement el cas de la Trinitat Nova és el més exemplar. Volíem fer una aposta perquè tots aquests elements que teníem de tradició en acció comunitària s'enfortissin i es poguessin difondre en el conjunt de districtes de la ciutat. I avui Barcelona és una ciutat molt rica en acció comunitària.

D'una banda, els plans de desenvolupament comunitari: els barris de la ciutat que tenen pla comunitari, disset actualment. D'una altra, tota la intervenció comunitària en el marc de la llei de barris, marc dels barris que estan dins del Pla de barris del Govern de la Generalitat. Si a això li sumem l'atenció comunitària que fan els centres de serveis socials de la ciutat, estem parlant de prop de 40 projectes d'intervenció comunitària. I encara li podem sumar totes les xarxes d'intercanvi solidari que tenim a la ciutat: els bancs del temps, les xarxes d'intercanvi de coneixements, les xarxes d'intercanvi de béns i serveis, les cooperatives de consum agroecològic (al voltant d'una quarantena a la ciutat), les comunitats autofinançades (una altra experiència molt innovadora, molt trencadora, de suport microfinancer entre persones que tenen pocs ingressos). Estem parlant d'unes 340 accions comunitàries avui a la ciutat, que engloben a més de 500 agents, entitats, col·lectius, que formen part de tota aquesta xarxa. Amb autonomia però també amb marcs metodològics i amb recursos de suport per part de l'Ajuntament.

Com a conclusió

Per acabar, cal ressaltar que tot això ha requerit una aposta des del punt de vista de l'increment dels pressupostos. Quan vam aprovar el pla d'inclusió vam fer l'exercici de quantificar els serveis directament vinculats, i ens va donar al voltant de 55 milions d'euros del pressupost municipal de l'Ajuntament. En el pressupost de 2011, el que aprovarem ara, la xifra dels 55 milions de 2005 s'ha convertit en 172 milions. Hem multiplicat per tres els recursos que estan directament vinculats als serveis del pla d'inclusió. Per tant, hi ha hagut una aposta d'expansió de la despesa social molt important a l'Ajuntament de Barcelona, que, a més, està blindada de qualsevol tipus de retall. Les altres administracions fan retallades socials; l'Ajuntament no.

Hem volgut posar sobre la taula un conjunt d'elements des del punt de vista de la intervenció: per posar-los un valor, per convertir-los, per compartir-los amb vosaltres. És evident que s'hagués pogut fer una lectura des de les problemàtiques, els conflictes, des de tot allò que ens falta per fer, des del trajecte que ens queda per recórrer, de tot allò a què no hem arribat, que encara és molt. Quan a final de 2010 fem l'avaluació del pla d'inclusió, ens hem de marcar les noves fites. No podem dir "Barcelona ja no necessita un nou pla d'inclusió", sinó que necessitarà un nou pla d'inclusió 2011 en endavant, tant o més potent que el que hem desplegat fins ara, perquè les necessitats emergents i la situació de crisi ens aboquen a enfortir la tensió sobre les polítiques actives d'inclusió a la ciutat i a mantenir molta tensió sobre el procés d'universalització de serveis i les dinàmiques participatives. Seguim tenint moltíssimes demandes i moltíssimes necessitats que requeriran en els propers anys consolidar, enfortir i innovar les polítiques d'inclusió a Barcelona.

Hi ha hagut una aposta d'expansió de la despesa social molt important a l'Ajuntament de Barcelona, que, a més, està blindada de qualsevol tipus de retall.

Intervencions, comentaris i preguntes

Roser Rovira, Associació Catalana de Malalts Epilèptics, grup de treball Salut

Voldria parlar de l'exclusió que pateixen les persones epilèptiques. L'epilèpsia no està legislada, de manera que depèn de l'avaluador si els atorguen ajuts o no. D'altra banda, a les escoles estan molt mal atesos. Demano si d'alguna forma es poden incloure en algun pla.

Resposta

Sóc conscient que l'epilèpsia forma part d'un conjunt de problemàtiques que no han tingut encaix en les polítiques i els serveis de tractament.

És un dels reptes, com també ho són altres problemàtiques emergents de caràcter sociosanitari, per a les quals hem de trobar una resposta i actualment encara no les tenim ben encaixades.

Elena Kateb, Associació Catalana de Malalts Epilèptics, grup de treball Salut

El Pla té una vigència 2005-2010; no es pot fer un pla anual? Les necessitats canvien cada any.

Resposta

Inicialment vam establir aquest període, però l'any passat, quan vam elaborar el Programa d'acció contra la pobresa, que desplega el Pla d'inclusió, ja no li vam posar data.

Certament, no hem de posar data als plans; any rere any els hem d'anar revisant i avaluant, i si en un moment determinat veiem que la realitat ha canviat substancialment i hem de redactar el pla de nou, doncs el redactarem de nou. Això pot crear incertesa, però cada cop hem d'apostar per plans més oberts. Hem d'establir mecanismes més potents de seguiment que ens permetin, si cal, dir "fins aquí hem arribat, ara comencem una nova etapa".

Marta Cruells, coordinadora del grup de treball Dona

Fins a quin punt, i de quina manera, s'ha incorporat el principi d'igualtat entre homes i dones en el Pla? Per acotar una mica la pregunta, m'agradaria centrar-ho en les polítiques laborals.

Resposta

En el desplegament del procés d'inclusió, la qüestió del gènere és la que considero més insatisfactòria o en la qual tinc més incògnites, més interrogants sense resposta. Segurament no hem estat capaços d'introduir els mecanismes de relació entre el Pla i les polítiques de gènere que s'han impulsat des dels districtes, des de la Regiduria de la Dona, des del Consell de les Dones, etc. És una transversalitat que no hem acabat d'enfortir.

Això no vol dir que no hàgim treballat. Per exemple, en l'àmbit de la inclusió laboral, amb Barcelona Activa hem aconseguit introduir, a través d'alguns programes, la perspectiva de gènere, com també els perfils i necessitats d'inclusió de les dones en el mercat de treball a partir d'itineraris especialitzats, etc., amb resultats satisfactoris.

Per tant, hi ha interrogants; no sabria dir fins a quin punt el Pla ha estat un factor que globalment hagi provocat un avenç cap a unes relacions de gènere més igualitàries a la ciutat. Tinc respostes parcials, no una resposta global. Aquí hi ha un element de reflexió interessant: fins a quin punt les ampliacions locals de l'Estat del benestar reproduïxen o superen les relacions de gènere tradicionals.

Mercè Pérez Salanona, coordinadora del grup de treball Gent gran

L'aplicació de la Llei de promoció de l'autonomia personal i atenció a les persones en situació de dependència ocupa una posició important en el Pla d'inclusió. Ens podries fer cinc cèntims dels que considereu els reptes principals des de la perspectiva actual?

Resposta

Hem de reflexionar sobre un tema i és que quan vam començar a cobrir la dependència més forta, partíem de la hipòtesi (tal com ho feia la Llei) que el recurs prioritari havia de ser el servei i no la prestació econòmica. En canvi, les dades de la primera avaluació semestral feta a Barcelona, van ser d'un 78% de prestació econòmica i un 22% de serveis. Això ens va fer reflexionar.

L'explicació podria ser, en part, que encara no s'havien desplegat els serveis i s'utilitzava la prestació econòmica com a substitutòria del servei. Però hi ha més: tota una tradició de suport a la dependència en el marc familiar que s'ha continuat exercint. Al llarg dels últims anys hem fet el seguiment i ho hem anat reequilibrant, de manera que actualment el 52% és prestació econòmica i el 48%, prestació mixta o prestació vinculada a serveis.

S'està consolidant un servei de suport a la dependència on el pes de les relacions cuidadores informals amb prestació econòmica és molt fort, molt més del que havíem previst. En aquest escenari, el que hem de fer és introduir els elements de formació a les persones cuidadores, correcció dels desequilibris de gènere en les tasques cuidadores. Això, quan ara introduïm els graus més lleus de dependència, encara agafa més força. El repte ara és com anem articulant els suports públics amb els suports comunitaris.

Ismael Blanco, coordinador del grup de treball Acció comunitària

Voldria posar l'accent en l'aposta que heu fet per l'acció comunitària. Ara bé, tot i els avenços que s'han fet, com a grup ens preocupa el perill de la sectorialització de l'acció comunitària, que es desenvolupa al marge d'altres polítiques (educació, salut, etc.). Quina és la teva valoració sobre això?

Resposta

És cert, ha costat que l'acció comunitària s'introduís d'una manera potent a l'agenda. La idea que s'incorpori l'acció comunitària a totes les polítiques públiques és un gran repte. Que costa, perquè de les cultures d'intervenció dels diferents espais professionals de l'Ajuntament n'hi ha que són permeables a l'acció comunitària i n'hi ha que no ho són tant.

No és fàcil, però hem avançat. Per exemple, el programa Salut als barris és un esforç molt important per construir salut comunitària, o els mateixos consells de salut, que s'acosten a aquesta filosofia. En l'àmbit de l'educació, el programa Camí escolar és un magnífic exemple de com la comunitat s'implica de manera directa en l'espai educatiu. Una altra iniciativa destacable és la de Temps de barri, d'obertura comunitària dels espais escolars més enllà de l'horari lectiu, com a mostra d'un urbanisme pensat per a la vida quotidiana.

En els propers anys hem d'impulsar que el pes d'allò comunitari vagi guanyant pes en cadascuna de les àrees d'intervenció de l'agenda municipal.

Josep M. Villena, coordinador del grup de treball Infància

Proposo que en el moment de fer la valoració del Pla es tinguin en compte els plans parcials que s'han anat desplegant, ja que ens poden ajudar a perfilar millor què cal fer o cap a on s'ha de treballar en les properes etapes.

Resposta

En la tasca de reflexió de cada grup de treball sobre la bidireccionalitat, és a dir, com el Pla incideix en el grup de treball i com aquest ha fet aportacions al Pla, s'ha de posar sobre la taula.

Jo, quan penso en les polítiques d'infància i adolescència, penso en el programa d'infància i adolescència; quan penso en l'acció comunitària del Pla, penso en el Marc municipal per a l'acció comunitària. Hem intentat vincular-ho molt bé.

Marta Cruells, coordinadora del grup de treball Dona

En relació amb la interseccionalitat, és a dir el creuament entre els diferents eixos d'igualtat a l'hora de desenvolupar una política d'inclusió, la pregunta és: Com s'incorpora, tant a nivell de discurs com de serveis? Voldria saber fins a quin punt s'hi ha pogut treballar, si el considereu un repte de futur i com el plantegeu.

Resposta

S'ha avançat poc en la projecció de l'esquema conceptual del creuament dels eixos de desigualtat cap a les polítiques d'intervenció, però hi ha alguns exemples de treball, com és el de dones - poble gitano.

Sí que, a la pràctica, això comença a fer camí, i segur que cal trobar altres espais, altres creuaments d'eixos de desigualtat que ens permetin treballar molt a fons.

Josep M.

Tornant a la durada dels plans, penso que cal acotar-la en el temps, perquè s'han de posar en marxa una sèrie de polítiques, a partir d'aquests plans, que no es poden realitzar en un any. Per treballar seriosament val la pena conservar uns terminis que es puguin complir.

Resposta

De fet, quan hem anat desplegant els programes que van concretant el Pla d'inclusió, tots els hem situat en l'horitzó 2010. Que el Pla i els programes que es despleguen tinguin, en la mesura que sigui possible, un mateix horitzó de temporalitat, és una ajuda. Però és difícil tenir una altra conjuntura com la de l'any 2005, que va ser el moment fundacional i es van poder planificar els desplegaments. Ja veurem si en aquesta nova etapa mantenim la temporalitat o ho fem més obert, però alhora més revisable.